

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНИХ МОВ

Кафедра японської мови і перекладу

КУЛЬТУРНО-МОВНИЙ ВПЛИВ БУДДИЗМУ НА
ФОРМУВАННЯ ЯПОНСЬКОЇ ПИСЕМНОСТІ

Курсовий проєкт

з напряму підготовки

035.069.02 Мова і література (японська)

4 курс, МЛЯб-1-21-4.0д,

Мадзяновської Анастасії Костянтинівни

Науковий керівник – Букрієнко А. О.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОШИРЕННЯ БУДДИЗМУ ДО ЯПОНІ	6
1.1. Історичний контекст поширення буддизму в Східній Азії	6
1.2. Шляхи проникнення буддизму до Японії	8
1.3. Освітня і культурна роль буддизму в період формування писемності ..	10
РОЗДІЛ 2. МОВНІ ТА КУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЯПОНСЬКОЇ ПИСМЕНОСТІ	13
2.1. Запозичення письма	13
2.2. Вплив сусідніх країн	15
2.3. Транскрипція, переклад і адаптація	17
РОЗДІЛ 3. БУДДИСТСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ В СУЧАСНІЙ ЯПОНСЬКІЙ МОВІ.....	20
3.1. Сучасне використання термінології	20
3.2. Масова культура і глобалізація буддистської термінології	21
ВИСНОВКИ	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	26

ВСТУП

Актуальність теми

Актуальність дослідження зумовлена потребою розкрити процеси поширення буддизму до Японії як культурного та ідеологічного явища, яке спричинило подальший розвиток японської системи письма. Буддизм став поштовхом до вивчення, запозичення і трансформації вже існуючих мовних моделей сусідніх країн – передусім санскриту і класичної китайської.

В сучасній Японії буддистська термінологія і досі активно використовується, зокрема в мистецтві, літературі, релігійних практиках і традиціях. Окрім цього, багато слів, що вживаються на побутовому рівні, мають буддистське походження. Оскільки Буддизм виступав як ідеологічне, культурне та освітнє підґрунтя протягом тривалого періоду часу, для повного розуміння процесу формування японської мови важливим є окреме вивчення впливу буддизму на японську мовну систему.

Мета дослідження

Мета цього дослідження – проаналізувати шляхи поширення буддизму до Японії, разом з мовними та культурними процесами, що його супроводжували; дослідити розвиток японської системи письма і сучасний стан буддистської термінології.

Завдання дослідження

1. Вивчити історичний контекст проникнення Буддизму до Японії та його вплив на формування японської писемності;
2. Проаналізувати ідеологічні та культурні чинники, що вплинули на інтерпретацію буддизму і відповідної термінології;
3. Дослідити можливий вплив з боку мов, що зіграли роль у поширенні буддизму до Японії (палі, санскрит, класична китайська) на становлення японської писемності і трактування буддистських понять;
4. Розглянути механізми адаптації буддистської термінології;
5. Проаналізувати сучасне використання буддистської термінології, зокрема глобалізаційні процеси;

Об'єкт і предмет

Об'єктом дослідження є буддизм як культурно-ідеологічне явище, що вплинуло на формування японської мови, зокрема писемності і лексичної системи.

Предметом дослідження виступають мовні процеси, пов'язані із запозиченням, адаптацією і трансформацією систем письма, спричинені буддизмом, а також сучасне використання буддистської термінології.

Методи дослідження

- 1) Історико-аналітичний метод використовується аби простежити за шляхом, який пройшов буддизм до Японії. Це дає змогу зробити припущення

стосовно причинно-наслідкових зв'язків між історичними подіями і культурно-мовними змінами, спричиненими буддизмом в Японії;

- 2) Порівняльно-лінгвістичний метод застосовується для аналізу трансформації буддистської термінології і систем письма у контексті японської мови. Оскільки запозичення відбувалось з уже існуючих моделей мов сусідніх країн, доречним буде розглянути їхні відмінності і спільні риси.
- 3) Дескриптивний метод дозволяє систематизовано описати мовні, культурні та історичні явища, за допомогою канонічних джерел та наукових праць.

Апробація

Апробація результатів дослідження відбулась на “Всеукраїнському форумі молодих сходознавців”, де темою було представлено: “Вплив буддизму на формування кани” (Київ, 2025)

Структура роботи

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОШИРЕННЯ БУДДИЗМУ ДО ЯПОНІЇ

1.1. Історичний контекст поширення буддизму в Східній Азії

Мацуо К. [9] стверджує, що вперше Будда почав проповідувати приблизно у 463-383 рр. до н.е., хоча точні дати залишаються питанням багатьох дискусій. Робив він це, ймовірно, мовою, що виникла в регіоні Магадха, як зазначає Медгачітто Т.С. [10]. Він також визначає канонічну мову Палі, яка на сьогоднішній день не використовується окрім як у контексті буддизму, як писемну мову буддизму традиції Тхеравади.

Буддизм було вперше представлено двору Ямато в 552 р., якщо керуватись записами з Ніхон-Сьокі (яп. 日本書紀), або ж в 538 р. за Ганго-дзі Енгі (яп. 元興寺伽藍縁起). Голл припускає, що тоді це ймовірно стало справжнім поштовхом до здобуття грамотності у японців. У тому ж столітті до двору Ямато було запрошено буддистських вчителів, а також завезено статуї і тексти, за спонсорства Пекче, – однієї з трьох корейських держав. Після подолання короткострокового опору з боку тогочасного консервативного японського суспільства, буддизм було прийнято в 587 році. Хоча Мацуо додає що існують припущення про більш ранню появу буддизму в Японії – через відвідувачів з півострова на приватній та неофіційній основі.

На сьогоднішній день Urban Dharma [15] виокремлює 3 основні гілки буддизму:

1. Палійська Трипітака традиції Тхеравади;
2. Махаяна Трипітака китайською мовою, що складається переважно з перекладів санскритських текстів;
3. Трипітака тибетською мовою, що називається Каг'юр та Танг'юр.

У контексті буддизму та Японії має місце вивчення традиції Махаяни, адже саме тексти Махаяни було перекладено у Китаї, звідки згодом вони потрапили до інших держав.

Хоча Данькова З. [2] сумнівається щодо можливості точно визначити коли буддизм вперше з'явився у Китаї, це мало статися у період між першою половиною I ст. до н.е. і серединою I ст. н.е.. Буддистські тексти ж було написано вже після смерті самого Будди, і Медгачітто вбачає цікавим свідчення про заборону самого Будди на використання Санскриту під час перекладів. Однак, зазначена раніше традиція Махаяни використовувала саме його як мову священних текстів.

Для повноцінного розуміння трансформації і модифікації буддистських текстів, було б доцільно розглядати мовний шлях від оригінальної мови текстів, палі. Однак, оскільки перекладацька діяльність велась приблизно в один і той самий час, можна припустити, що у контексті впливу на японську писемність вона мала обмежений вплив.

Санскрит, з іншого боку, значно вплинув на формування японської писемності. Йдеться не лише про його посередництво як оригінальної мови китайських транскрипцій, але й його прямий вплив як моделі для майбутньої японської системи письма.

Зазначені вище китайські транскрипції, за словами Голла Дж. В. [6], стали першими знахідками писемності в Японії, якщо не брати до уваги інскрипції на мечях і дзеркалах, які ніяк не вказують на свідоме використання писемності в той час. Фреллесвіг Б. [5] припускав, що символи на дзеркалах та інших артефактах лише наслідували орнаменти, знайдені на виробах з континенту. Однак першою писемною мовою в Японії, безперечно, була саме китайська, і вона ж відіграла дуже важливу роль у майбутньому формуванні японської писемності. Адже саме потреба в читанні буддистських сутр стала поштовхом до створення японцями власної писемності, тому поширення буддизму було процесом далеко не лише ідеологічним.

Шлях буддизму після Китаю пролягав через Корейський півострів. У своєму дослідженні Кудела П. та Ю Ч. [8] пишуть, що після розпаду Китайської імперії в 4-му ст., багато біженців втекли до Кореї і привезли з собою китайську культуру, включно з вченнями про буддизм. Вже згодом буддизм потрапив і до Японії.

Голл зазначав: з Самгук Сагі відомо, що перший священик, який прибув до Пекче, був посланий китайським двором зі Східного Китаю, хоча прийнято буддизм було лише понад 150 років після цих подій. Згідно з Куделою та Ю, в Когурьо буддизм був державною релігією, однак вплив його був обмежений. За їхніми словами, У Сілли буддизм був певним чином національною ідеологією оборони та королівського верховенства, тому він швидко поширювався серед аристократії. Однак за чергою Сілла була останньою з трьох корейських держав, які прийняли буддизм.

1.2. Шляхи поширення буддизму в Японії

Будь-яка нова релігія стикається з труднощами і видозмінюється під час адаптації до нової культури, і Японія не стала винятком. Зі слів Голла Дж. В. [6] відомо, що в Японії далеко не одразу прийняли Буддизм, адже на той момент вже привілеювали вірування в так званих камі (яп. 神), тобто синтоїзм (яп. 神道). У 587-645 рр. відбулося швидке поширення Буддизму. Особливо це сталось за часів правління королеви Суйко (598-628 рр.). За словами Даса С. та Чаттерджі С. [3], і цей період було побудовано багато храмів, а так звані Кендзуїсі (яп. 遣隋使) та Кентосі (яп. 遣唐使) почали перепливати океан аби вивчати Буддизм у Китаї.

Голл Дж. В. [6] припускав, що причиною такому зростанню інтересу до буддизму могло бути кілька речей: по-перше, значну роль відігравала підтримка з боку іммігрантських кланів, особливо Сога; по-друге, – переконання, що буддистські обряди наділяють особливою фізичною силою.

Дас та Чаттерджі також підкреслюють роль Принца Сьотоку Тайсі (574-622), який служив регентом за імператриці Суйко. Він відомий як “батько японського буддизму”, адже відіграв значну роль у поширенні цієї релігії. Чого лише вартує створення першої конституції Японії. Окрім цього, Мацуо К. [9] також зазначав, що Сьотоку запровадив дванадцять китайських шапкових чинів для придворних у 603 р. та відправив офіційних посланців до династії Суй у Китаї, що посилювало культурний обмін між країнами. Він поширював буддизм, встановивши Сітен-но-дзі (яп. 四天王寺) та Хорю-дзі (яп. 法隆寺).

Який би вплив не зробив принц Сьотоку для поширення буддизму серед японців, Голл припускав що його син, принц Ямашіро, можливо, пережив ще глибше навернення. Він заснував храм Ікаруга (яп. 斑鳩寺), який був центральним для буддизму часів Асуки, та відправляв до Китаю учнів аби вони вивчали буддизм. Після повернення вони надали японському буддизму сьомого століття його особливого характеру. Тогочасна Японія поступово переключила свою увагу з буддизму, запровадженого з Когурьо та Пекче, на буддизм Китайської імперії.

Поступово нова релігія ставала все більш популярною серед населення. Згідно з Ніхон Сьокі, у 623 р. Сога-но Умако захворів, а тисячі чоловіків і жінок було навернуто “на його честь”, як ці події описує Голл. А у 642 р. сталась жахлива посуха, від якої не допомагали підношення та молитви до камі. Тоді служитель Соги запропонував читання уривків із сутр Махаяни в буддистських храмах і, згідно із записами цих подій, дощ пішов вже наступного дня. Серед інших імператорів, що зробили свій вклад у поширення буддизму був імператор Темму, який започаткував практику читання буддистських писань у Кавара-дері (яп. 川原寺). Він також видав указ про звільнення тварин, – ходзьо (яп. 放生) у провінціях; виплачував стипендії буддистським священикам і ченцям; і проводив буддистські навчання – анго (яп. 安居) в імператорському палаці, та загалом активно підтримував буддизм.

Протягом століть буддизм поширювався в Японії за безпосередньої участі імператорів. Він видозмінювався, поки не набув тієї форми, в якій існує на сьогоднішній день. Існують також багато сект зі своїми відмінностями у

практиках і трактуванні текстів. Дас та Чаттерджі поділяють сучасний японський буддизм на шість основних сект: Нара, Тендай, Сінгон, Аміда, Дзен та Нітірен, хоча існує й багато інших.

1.3. Освітня і культурна роль буддизму в період формування писемності

За словами Реппа М. [12], виникнення нових буддистських шкіл в період Камакура породили творчі культурні події в мистецтві, музиці, архітектурі, і літературі. Коли релігія вперше потрапляє до нового середовища, вона слугує як носій іноземної культури. Процес адаптації до нового середовища називається акультурацією або інкультурацією. Це можна побачити у випадку японізації буддизму, особливо в розвитку його своєрідного стилю архітектури, мистецтва, гімнів, літератури, тощо. Репп також вважає, що саме це відрізняє буддизм в Японії, Кореї та Китаї.

Дас С. та Чаттерджі С. [3] зазначають, що з моменту появи буддизму в Японії відбулось багато значних змін. По-перше, писемність з'явилась у Японії саме завдяки поширенню Буддизму, і це безперечно внесло великі зміни на подальший розвиток мови. Окрім цього, більша частина початкової освіти була пов'язана з буддистськими храмами аж до до періоду Мейдзі. Тобто ці храми стали центрами освіти в Японії.

Мистецтво також активно розвивалось, адже японці почали створювати скульптури та картини для буддистських храмів, а буддистські ритуали спонукали до створення нової музики. Значного впливу з боку китайських традицій зазнала японська буддистська архітектура. І, як наслідок уживання синтоїзму та буддизму в Японії, можна побачити схожість синтоїстських святилищ та буддистських храмів.

Усе це безперечно є важливим у контексті процесів що відбувались всередині країни. Але, за словами Голла Дж. В. [6], З появою буддизму Японія стала частиною духовного світу Східної Азії, країною, що поділяла вірування,

літургію, іконографію та мову. Тобто буддизм не лише став наслідком взаємодії між країнами, але й рушійною силою цього процесу. Потреба читати та розуміти сутри в свою чергу спонукала до вивчення мов, а отже перетворила тогочасну японську еліту на грамотний клас.

На думку Реппа, релігійні центри Японії грали роль культурних центрів Японії аж до XIX століття. А розквіт буддистських шкіл та синтоїстських святинь призвів і до культурного розквіту. Він також зазначає, що збірки повчальних буддистських оповідань (説話, сецува) та агіографій (伝記, денкі) допомогли започаткувати японську прозову літературу.

У своєму дослідженні Репп також зазначає, що у минулому релігійністи свідомо звертали свою увагу на масову культуру і використовували як метод поширення думок. Прикладом може слугувати практика етокі, – пояснення буддистського вчення у формі картинок, які показувалися неписьменним городянам. Або ілюстрація Сутри Серця з ескізами звичайних предметів, назви яких є омофонами китайсько-японських фраз сутри.

Він також зазначає, що буддистські ідеї, такі як карма, переселення, тимчасовість та простота безперечно мали сильний вплив на формування змісту та естетичних ідеалів японської поезії та мистецтва взагалі.

У часи, коли буддизм спонукав японців до активного культурного і освітнього розквіту все ж виникла суперечка між консервативним баченням релігії і її новим проявом. Так Репп посилається на ченців, які були видатними поетами, і які своєю діяльністю йшли наперекір своїм вчителям. Це сприймалось як гріх через зміну у вимові, яка, як вже було зазначено, поставала як одне з найважливіших питань у буддизмі.

За словами Голла, до кінця сьомого століття освіта в китайському стилі серед японських аристократів та буддистського духовенства призвела до участі в іншій китайській культурній діяльності – кансі (漢詩、かんし), китайській поезії. Це викликало у Голла питання: чому японці намагалися опанувати надзвичайно складне мистецтво, хоча мали власну живу поетичну традицію? Пояснював він це можливим баченням японцями китайської цивілізації у надзвичайно

привабливому світлі. Адже не лише поезія, але й буддистські скульптура, живопис та архітектура, що привертали їхню увагу.

РОЗДІЛ 2. МОВНІ ТА КУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЯПОНСЬКОЇ ПИСМЕНОСТІ

2.1. Запозичення письма

Близько п'ятого–шостого століття нашої ери, за словами Чаудхурі С. К.[1], японці почали запозичувати китайське письмо, і незабаром воно стало основою їхньої писемності. Фреллесвіг Б. [5] припускав, що відповідності в конкретних типах письма на континенті та в Японії відображають спільне континентальне джерело, а не паралельний розвиток. Тому він не бачив сенсу намагатись реконструювати незалежний хід еволюції адаптації китайської писемності до письма японською. Хоча написання великих текстових уривків повністю або переважно фонографічно, як в манйогані, він вважав практикою, що відбувалась в Японії незалежно.

Манйогану почали виокремлювати після її появи в збірці Манйосю, де кандзі використовувались для фонографічного письма. Фреллесвіг наголошував на важливості розуміння того, що манйогана – це фонографічне письмо, а не логографічно написані в збірці манйосю уривки. Окрім цього він зауважував, що манйогану можна помітити не лише в манйосю, тому не можна взаємозамінювати ці два терміни.

Фреллесвіг розрізняв два основних типи манйогани залежно від походження їхніх звукових значень:

- 1) онагана, які використовувалися як фонограми на основі їх японо-китайських прочитань;
- 2) та кунагана, які використовувалися на основі їхніх кун-читань.

Ці два типи справили великий вплив як на саму японську мову, так і на спосіб її письма, адже за таким самим принципом в сучасній японській мові використовуються он-йомі (яп. 音読み) і кун-йомі (яп. 訓読み).

Ігараші Ю. [7] пише, що, хоча манйогана поступово занепала, до кінця дев'ятого століття вона встигла розвинути так, що кожен її символ представляв один японський склад. Згодом ці символи зазнали ще більшого спрощення, що дало поштовх створенню кани, або камей (яп. 仮名), – японської силабічної абетки. Розвиток цей був тісно пов'язаний з читанням китайської літератури та буддистських текстів.

Цукісіма [14] зауважує, що завдяки дослідженням матеріалів кунтен (яп. 訓点) епохи Хейан, що й досі зберігаються в Японії, відомо, що Катакану було розроблено на початку 9 ст. буддистськими монахами, зокрема тими, які навчалися в храмі Тодай-дзі (яп. 東大寺). Сілі К. [13] дефініціює слово “ката” в катакані як «недосконалий» або «незрілий», адже на початку ця система вважалась лише набором скорочених символів. Він зазначає, що вона утворилась шляхом скорочення штрихів китайських ієрогліфів, адже монахи повинні були записати японське читання у вузькому просторі між рядків, під диктовку свого вчителя. Тому часто повністю записували лише перший і останній кандзі. Згодом катакана набула ще більш спрощених форм і, після того, як катакану почали використовувати для представлення флексій, вона остаточно прийшла на заміну манйогани і була стандартизована в суспільстві близько 12 століття.

Як було зазначено вище, кани розвинулися з китайських ієрогліфів. Однак є одна кана, яка, за словами Чаудхурі, не походить від китайських ієрогліфів - кана ん (“н”). Звук не є притаманним японській вимові і не відповідає традиційному японському складовому шаблону - CV, де C позначає приголосну, а V - голосну. Багато китайських ієрогліфів закінчувалися на звук /n/. Під впливом цього масштабного запозичення в японській мові з'явився самостійний звук /n/. Японці зазвичай транскрибували цей звук китайськими ієрогліфами, які на ранніх етапах

читалися як /mi/ або /ni/. Ця практика, однак, продовжувалася навіть після того, як з'явилася кана ん.

2.2. Вплив сусідніх країн

До того як потрапити до Японії, Буддизм пройшов довгий шлях. Розуміння того, які країни виступали посередниками у поширенні Буддизму дає змогу прослідкувати і зробити припущення щодо можливих змін у термінології і трактуванні текстів.

Буддистські тексти вперше потрапили до Японії через Корею, і написані вони були класичною китайською мовою – канбун (яп. 漢文). Згодом японці розробили власний метод читання і перекладу цих текстів, який, як зазначають Ван Х., Шимідзу Х. та Кавахара Д. [7], називався канбун-кундоку (яп. 漢文訓読). Він використовувався для адаптації та перекладу китайських транскрипцій за допомоги спеціальних пунктуаційних, діактричних і синтаксичних позначень.

Кудела П. та Ю Ч. [8] проаналізували нещодавні дослідження, засновані на розкопаних дерев'яних рукописах у Японії, і дійшли висновку що корейська також значно вплинула на формування японської писемності. Корейські іммігранти принесли до Японії високорозвинену культуру малювання та письма як у літературному мистецтві, так і в релігії, але щойно ченці поверталися до Кореї після своєї місії, інші іммігранти асимілювалися в японському суспільстві, забезпечуючи своєрідне замкнуте коло.

Вивчення китайської літератури та буддистських текстів набуло популярності серед японських інтелектуалів на початку періоду Хейан (794-1185 рр.) і, щоб зрозуміти китайські тексти, монахи використовували вже раніше зазначену манйогану (яп. 万葉仮名) та умовні діакритичні знаки – окототен (яп. 乎古止点), як допомогу при читанні та перекладі.

Буддистські тексти були необхідні для виконання тантричних ритуалів, і правильна вимова, за словами Фреллесвіґа Б. [5], була дуже важливим питанням у цьому. Саме тому запозичення і переклад буддистських термінів частіше відбувались саме фонетично, хоча семантичний переклад також мав місце бути.

Спочатку японці використовували китайські транскрипції, які, в свою чергу, були лише наближені до оригінальної вимови. Однак точно повторити китайську вимову було не під силу самим японцям, які на той час вже мали власну мову, усну. Це призвело до проблеми: читання китайських транскрипцій лише віддаляло японців від досягнення важливої задачі при виконанні ритуалів, – правильної вимови. Саме це спонукало їх до подальшої перекладацької діяльності з санскриту. Отже основою для формування японської писемності став не лише канбун (класичне китайське письмо), але й Сіддхам (санскритське письмо).

Достеменно невідомо, наскільки Буддизм у Китаї і Кореї зазнав впливу з точки зору асиміляції. Пол Дем'євіль [4] зазначає, що буддизм було впроваджено в Китаї в розпал даоського відродження. Реакцією на це стало переосмислення і асимілювання буддизму із даосизмом. Пройшло достатньо багато часу перш ніж вони змогли остаточно усвідомити і прийняти нову доктрину. Однак ще до появи буддизму, за словами Голла, на Японію мало вплив і конфуціанство, що також було доктриною завезеною до Японії з Китаю. Поширення конфуціанства, на відміну від буддизму, було поступовим. Конфуціанство сформувало основу, за допомогою якої одна держава у Східній Азії могла розуміти та звертатися до іншої, забезпечуючи словник соціальної та міжнародної ієрархії.

Отже, ще до буддизму у Японії існували такі ідеології як: синтоїзм, даосизм і конфуціанство. Безперечно, що буддистські терміни та саме трактування буддизму зазнало значного впливу. Саме тому японський буддизм є унікальним явищем, – продуктом багатовікової міжкультурної взаємодії, що поєднує в собі різні релігійні та філософські уявлення.

2.3. Транскрипція, переклад і адаптація

Перекладацька діяльність у контексті буддизму, а також її вплив на формування японської системи письма почалась з китайських транскрипцій. Саме китайська мова стала мовою поширення буддизму у Східній Азії. Аби зрозуміти які механізми могли бути використані японцями для адаптації слів і термінів китайського походження, варто дослідити і проаналізувати структуру китайської мови.

Фреллесвіг Б. [5] виокремлює два типи письма: логографічне і фонографічне. Однак фактичні орфографічні системи та практики рідко обмежуються лише одним з цих типів. Тому, хоча в китайській і японській мовах використовують кандзі на позначення певного слова, в них також присутній і фонографічний елемент.

Голл Дж. В. [6] зазначає, що китайська мова складається з морфем з низкою тонів, що допомагають розрізняти велику кількість омофонів. Таким чином, один ключ представляє один склад, вимова якого є більш-менш фіксованою в межах певного діалекту. Подібна структура зробила можливим використання ключів фонетично, а це в свою чергу дало змогу створити серію приблизних звукових еквівалентів іншомовних звуків. Фактично, цей метод було винайдено аби транскрибувати буддистські тексти. Тобто терміни з санскриту перекладались за допомогою адаптації за значенням, або транскрипцій. Іноді також змінювали денотацію слів у китайській мові, додавали уточнення або розширювали значення слів.

Зі слів Фреллесвіга, найдавніші згадки про письменність японською мовою датуються п'ятим століттям, але лише в середині сьомого століття письменність японською мовою набула широкого поширення. Протягом цього періоду на письмі японською мовою кандзі використовувались як логографічно, так і фонографічно. Фонографічне письмо дозволяло точний та однозначний запис лінгвістичних

форм, що було б неможливо зробити такою самою мірою в логографічному письмі. Принцип фонографічного використання кандзі полягає в позначенні певного складу символом з подібним звучанням, який зазвичай використовується логографічно на позначення іншого слова. Тобто кандзі використовується без урахування його значення.

Процес запозичення китайської писемності відбувався логографічно. Японці не читали кандзі з його китайською вимовою, а добирали йому семантичний аналог з японської. Фреллесвіг наводить приклад хентай канбуну як доволі наглядний для подібної логографічної адаптації, хоча й дещо екстримальний. Зазвичай японці переставляли кандзі відповідно до японської семантичної системи і використовували спеціальні допоміжні знаки аби адаптувати текст під японську мову. Однак хентай канбун, так званий “девіантний китайський текст”, відзначався дивним для японської мови порядком слів, більше притаманний китайській мові.

Дем’євіль [4] зазначає, що перший період інтенсивної перекладацької діяльності, засвідчений історичними джерелами, припадає на період з середини II століття до першого десятиліття III століття. Початок цього періоду ознаменований прибуттям до Лояна двох іноземних перекладачів – Ань Шігао та Локаксеми.

Однак вони були першими перекладачами саснскритських текстів. Якщо ж брати до уваги кількість перекладів, то Дем’євіль підкреслює роль, яку зіграв Кумарадзіва у перекладацькій діяльності. Хоча його ім’я є знаковим у темі перекладів китайською мовою, малоімовірним здається те, що він самостійно міг реалізувати усі переклади, і вірогідно користувався допомогою багатьох помічників. Щодо методики перекладів, то сам Кумарадзіва ніколи не складав жодної комплексної теорії перекладу. Однак, з різних коментарів що збереглися, можна виокремити три основні принципи, якими він вірогідно керувався:

1. акцент на вишуканості мови

2. використання пропусків та доповнень

3. адаптація термінів

З цього Дем'євіль зробив висновок, що Кумарадзіва як перекладач не був би задоволений буквальним перекладом, яким би точним він не був. Замість цього він шукав способи, аби робити переклади вишуканими і природніми.

Не лише китайська мова, але й санскрит вплинули на японську писемність. Коли було сформовано основні звуки кани, постало питання щодо їхнього розташування. Чаудхурі С. К.[1] зазначає, що японці вірогідно вагались між індійською та китайською моделями розташування, але зрештою обрали індійську схему сіддхама, яка стала основою таблиці «п'ятдесяти звуків» — Годзюонзу (五十音図、ごじゅうおんず).

Окрім цього, було створено позначки для одзвінчення звуків, і це Чаудхурі також пов'язує з необхідністю наближення до правильної вимови. З часом ці позначки змінювали форму і положення, поки не перетворились на дакутен, що вкористовується і в сучасній японській мові. Наслідком аналізу структури сіддхаму під час перекладів дав змогу японцям проаналізувати власну мову і багато чому навчитись. Доказом цьому може слугувати створення спеціальних позначок замість окремих кандзі.

РОЗДІЛ 3. БУДДИСТСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ В СУЧАСНІЙ ЯПОНСЬКІЙ МОВІ

3.1. Сучасне використання термінології

Буддизм зробив великий внесок у формування писемної японської мови, однак на цьому його вплив не закінчується. Кількість буддистських термінів, що використовуються японцями у побуті і на сьогоднішній день вражає. Це стосується як термінів пов'язаних з виконанням буддистських ритуалів, так і таких, які давно перестали асоціюватись напряду з буддизмом. У своєму дослідженні Памугарі А. та інші [11] дослідили подібні терміни, і виокремили ті, що давно закріпились у японській мові на побутовому рівні.

Так, наприклад, термін арігатасі (яп. 難しい、ありがたい) або арігатаі (яп. 有難い、ありがたい), означає щось рідкісне або важкодосяжне. обидва з них вірогідно походять з буддизму та часто використовуються в буддистських текстах. Існування людини – це (арігатасі), а смертна істота, яка хоч недовго, але живе – це (арігатаі). Термін арігато (яп. ありがとう) походить саме від них, і активно використовується в японській мові.

Іншими прикладом може слугувати айсацу (яп. 挨拶、あいさつ), що в сучасній японській мові використовується для привітання, і вірогідно походить від 挨 (ай) і 拶 (сацу), і мають значення, пов'язані з штовханням або наближенням. Вважають, що цей термін походить з дзен-буддизму, де вони використовуються для опису практики відповідей на запитання, щоб оцінити глибину розуміння або просвітлення людини.

Так само окаге (яп. おかげ), який використовується для вираження вдячності, вірогідно так само позначав вдячність, але у буддистському контексті: за порятунок людей від стихійних лих, хвороб чи соціальних страждань. Ці акти

вдячності називаються окаге-майрі (яп. おかげ参り) або орей-майрі (яп. お礼参り), паломництво вдячності.

Серед інших прикладів, наведених Памугарі та іншими є: Ганбару (яп. 頑張る、がんばる) – зусилля, куро (яп. 苦労、くろう) – страждання, та гаман (яп. 我慢、がまん) – наполегливість. Ці слова широко використовуються в духовному контексті, однак які використовуються в контексті роботи і навчання, і є сталими виразами, які не мають під собою думки про буддизм.

Неочікуваним також може стати зв'язок з санскритом і словом сато (яп. 砂糖、さとう) – цукор, який був одним із іноземних слів, завезених до Японії в період Нара.

3.2. Масова культура і глобалізація буддистської термінології

На початку, коли буддизм лише набирал обертів, він був носієм іноземної культури в Японії. Однак після асиміляції, нова релігія стала своєрідною рушійною силою для мистецтва, мови та літератури. На сьогодні японський буддизм став популярним не лише в межах однієї країни, але й по всьому світі. З трансформацією буддизму стало можливим чітке розділення його від буддизму інших країн, що в свою чергу призвело до глобалізації японського буддизму як культурного явища.

В культурному контексті подібний перехід можна побачити на прикладі з укійо-е, наведеному Реппом М. [12]. В період Едо вперше в історії Японії процвітала широка масова культура серед городян, чонін (яп. 町人). Термін “укійо-е” (яп. 浮世絵). початково мав значення “світу печалей”, “світу, повного страждань”. Однак у масовій культурі періоду Едо цей термін використовувався на позначення “задоволення швидкоплинного світу”. Ця фундаментальна зміна була здійснена шляхом заміни китайського ієрогліфа «болісний», «печаль» (укі)

омофоном для «плаваючого» (укі), який також мав конотацію «сучасний», «сучасний» та «модний». Таким чином цей термін набув трансформації під впливом тенденцій у період Едо і набув подібного гедоністичного значення. Сьогодні ж малюнки укійо-е відомі в усьому світі.

Репп робив акцент на важливості взаємодії між популярною культурою та релігією, і вбачав поглиблення розриву між усталеною релігією та популярною культурою явищем проблемним.

Він наводив і інші приклади масової культури, що виникла завдяки релігії, як, наприклад, популярні пісні кінця періоду Хейан – імайо. Він також зазначає що у сучасному світі манга та аніме можуть багато розповісти про релігійний, духовний чи психічний стан молоді.

Можна сказати, що буддизм сам певною мірою став популярною культурою в Західному світі, особливо дзен-буддизм. На популярних платформах є музичні підбірки з буддистськими мотивами, йога також стала своєрідним трендом, не лише як вид спорту, а як спосіб досягти просвітлення. Японський буддизм часто відомий завдяки традиціям, як от чайні церемонії, бойові мистецтва, і інші. Завдяки такій популярності японської культури і зокрема японського буддизму, навіть ті іноземці, що не вивчають японську мову вірогідно знатимуть певні терміни. Таким чином ідеологія, що колись потрапила до Японії через інші країни адаптувалась настільки, що зараз популяризується по всьому світі.

Одним із прикладів використання буддистської термінології в сучасній популярній культурі є пісня “神様、仏様” (“Камі-сама, Хотоке-сама”), співачки Сіни Рінго (椎名林檎、しいなりんご). В назві використовуються одночасно поняття з синтоїзму і буддизму: “камі” (神、かみ) – божеств, та “хотоке” (仏、ほとけ) – Буддою. Це є дуже наглядним прикладом японського релігійного синкретизму.

У пісні також використовується один з ключових буддистських термінів, – “сьогьомудзьо” (諸行無常、しよぎょうむじょう) – “все скінченне”. Це є прикладом

інтеграції буддистської термінології у популярній культурі та її сучасним переосмисленням.

Буддизм вже давно закріпився в Японії не лише як державна релігія, але й як частина культурної спадщини і менталітету японців. Мацуо К. [9] вбачає парадоксальним той факт, що, хоча японські ЗМІ широко висвітлюють релігійні проблеми по всьому світі, самі японці все ж рідко коли визнають свою приналежність до тієї чи іншої релігії. Однак безапелюсним залишається факт наявності буддизму в повсякденному житті, в тій чи іншій формі.

Так, наприклад, японські свята і традиції, які виконуються за традиціями буддизму, часто є лише церемоніальним аспектом. З точки зору мови, це означає, що ритуальна термінологія складає велику частину в японській мові.

Дас С. та Чаттерджі С. [3] наводять наступні приклади подібних традицій: осодзі (大掃除、おおそうじ) – так зване “велике прибирання” за тиждень до нового року; хацумоде (初詣、はつもうで) – відвідування храмів в перший день нового року; Хана-Мацурі або “Фестиваль квітів” (花祭り、はなまつり) – свято на честь дня народження будди, та багато інших. Ці свята часто є саме традиціями, а не релігійними ритуалами.

ВИСНОВКИ

Буддизм потрапив до Японії не одразу, а через сусідні країни – Китай та Корею, що вплинуло на певні зміни у ідеології та термінології. Хоча ще до появи буддизму в Японії є знахідки, що вказують на наявність писемності, немає доказів про її усвідомлення і свідоме використання японцями. Тому, можна сказати, що буддизм став рушійною силою для здобуття грамотності японцями і створення першої системи письма.

Асиміляція буддизму відбулась не одразу, адже на момент його поширення в Японії іже привілеювало інше вірування – синтоїзм, вірування у камі. Явище синкретизму в Японії взагалі є доволі унікальним, адже його можна спостерігати як на початкових етапах популяризації буддизму, у вигляді співіснування буддистських і синтоїстських традицій, так і в сучасному світі.

Аби буддизм набув популярності, було докладено багато зусиль з боку імператорів, які підтримували його розповсюдження, будували храми та налагоджували культурний обмін з іншими країнами.

Впровадження буддизму в японії спонукало японців до вивчення китайської системи письма, адже буддистські тексти потрапили до японії у вигляді китайських транскрипцій мовою канбун. Аби адаптувати і перекладати ці тексти, японці розробили власну систему - канбун-кундоку, що включала в себе спеціальні діактричні позначки.

Таким чином було розроблено і манйогану, – попередницю сучасних кан. І хірагана, і катакана вірогідно походять від манйогани, однак саме розвиток катакани напрямку пов'язаний з буддистськими практиками. Адже припускають, що монахи використовували спрощені знаки на письмі замість складних кандзі. Тому слово “ката” в катакані означає “незавершеність”.

Не лише китайська мова, але й санскрит вплинули на формування японської мови. Адже, хоча на початку буддизм поширювали за допомогою китайських транскрипцій, потреба у коректній вимові спонукала японців до подальшого

самостійного вивчення санскриту і перекладу буддистських текстів. Так, наприклад, зазвичай кани працюють за правилом CV, де C – це приголосний, а V – голосний. Однак кана ん (“н”) є винятком, і вірогідно походить з сіддхаму, писемної системи санскриту. Система розташування кан також ймовірно має подібне походження, а також дакутен, що використовується на позначення дзвінких звуків. Припускають, що його було утворено аби наблизитись до правильної вимови.

Японізація буддизму стала причиною, з якої сьогодні так легко можна розрізнити буддизм японський від його варіацій в інших країнах. Буддизм не лише зазнав значних змін, але й спровокував їх, став рушійною силою у розвитку мистецтва, літератури, мови та світогляду японців.

Масова культура слугувала і продовжує слугувати як одна з методик у поширенні вірувань, і буддистські релігієзнавці завжди активно використовували її. Однак у сучасному світі сам японський буддизм став своєрідною масовою культурою в очах іноземців. Це проявляється в чайних церемоніях, каліграфії та інших практиках, що мають буддистське походження і користуються популярністю як всередині країни, так і за межами Японії.

В ідеологічному сенсі, на японське трактування буддизму вплинули ідеології що вже існували в Китаї на той момент, а саме конфуціанство, даосизм і синто.

Буддистська термінологія і сьогодні використовується на регулярній основі, а деякі слова і вирази стали настільки звичними, що їх вже рідко коли асоціюють з буддизмом. Так, наприклад, слова ганбару, куро, арігато та інші часто можна почути в розмовах про навчання або роботу, а не в релігійному контексті.

Естетизацію і сучасне використання можна помітити у популярній культурі, як, наприклад, у пісні японської співачки Сіни Рінго можна помітити буддистський термін “сьогьомудзьо”. А буддистські традиції продовжують існувати в японії, навіть серед людей що не приділяють себе до жодної з релігій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chaudhuri, S. K. Sanskrit in Japanese linguistic studies. Keiei Kenkyu. 1996. Vol. 10(1).
2. Daňková, Z. Kumarajiva the translator: His place in the history of translating Buddhist scriptures into Chinese. Master's thesis. Charles University, Faculty of Arts, Institute of East Asian Studies, Prague, n.d.
3. Das, S., Chatterjee, S. Japan and Buddhism. International Journal of Research and Analytical Reviews. 2020. Vol. 7(3).
4. Demiéville, P. Philosophy and Religion from Han to Sui. In: The Cambridge History of China. Cambridge University Press, 1986. Vol. 1, p. 820.
5. Frellesvig, B. A history of the Japanese language. Cambridge University Press, 2010.
6. Hall, J. W. (Ed.). The Cambridge history of Japan. Vol. 1. Cambridge University Press, 1993.
7. Igarashi, Y. The changing role of katakana in the Japanese writing system: Processing and pedagogical dimensions for native speakers and foreign learners. University of Victoria, 2007.
8. Koudela, P., Yoo, J. The role of Korea in cultural transmission between China and Japan during the Three Kingdoms Period. Prague Papers on the History of International Relations. 2014. No. 2.
9. Matsuo, K. A history of Japanese Buddhism. Global Oriental, 2007.
10. Medhācitto, T. S. Pāli as the language of Buddhist scripture: Analytical study. Jurnal Pendidikan, Sains, Sosial dan Agama, Sekolah Tinggi Agama Buddha Negeri Raden Wijaya, Wonogiri. Accepted: July 31, 2024.
11. Pamugari, A., Sunarti, H., Sari, R. N., Tanjungsari, Y. P. Buddhism thought in daily Japanese vocabulary. Journal of Sciencetech Research and Development. 2025. Vol. 7(1). URL: <https://idm.or.id/JSCR/index.php/JSCR>

12. Repp, M. Religion, culture, and popular culture in Japan: A historical study of their interaction. *Inter-Religio*. 2003. Vol. 43, p. 27–35.
13. Seeley, C. A history of writing in Japan. University of Hawai‘i Press, 2000.
14. Tsukishima, H. Historical study of Japanese "katakana" characters. *The Japanese Association of Anatomists*. 1997. Vol. 51(3). URL:
https://www.jstage.jst.go.jp/article/tja1948/51/3/51_3_227/_article
15. Urban Dharma. Three Baskets (Tipitaka) in Buddhism. *Buddhism Course*. n.d. pp. 261–310. URL:
https://www.urbandharma.org/pdf/PDF_BuddhismCourse/18_%20Three%20Baskets%20_Tipitaka_%20in%20Buddhism.pdf
16. Wang, H., Shimizu, H., Kawahara, D. Kanbun-LM: Reading and Translating Classical Chinese in Japanese Methods by Language Models. Waseda University. {conan1024hao@akane., bowen1205@toki., dkw@waseda.jp}.